

**ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ**

Дівущак Анастасія Юріївна

УДК 349.22:331.45](043.3)

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ В ТРУДОВИХ
ПРАВОВІДНОСИНАХ**

АВТОРЕФЕРАТ

роботи на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

спеціальність 081 «Право»

освітня програма «Право»

Науковий керівник: к.ю.н., доцент
Валецька О.В.

Рецензент: к.ю.н., доцент
Мамчур Л.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Ефективне функціонування та розвиток підприємств в державі – це запорука стабільного соціально-економічного становища, налагодження співпраці на міжнародному ринку. В цьому аспекті, охорона праці є одним із ключових інститутів трудового права, який регулює відносини щодо забезпечення належних умов праці у взаємодії між державою, роботодавцями й працівниками.

На сьогоднішній день рівень нещасних випадків на виробництві (у тому числі і з смертельними наслідками) в Україні є високим, згідно статистичних показників, що будуть далі наведені у роботі. А проблема виробничого травматизму в умовах сучасного соціально-економічного стану країни є актуальною, адже безпосередньо пов'язана із людським життям та здоров'ям; загальною продуктивністю праці країни. Показники виробничого травматизму в Україні за останні роки вражають своїми цифрами. На це впливає безліч факторів, зокрема низький матеріально-технічний рівень забезпечення підприємств; бажання власників та роботодавців заощадити на переоснащенні устаткування та засобах захисту для працівників; недостатній або часом неефективний контроль з боку держави; нехтування правилами особистої безпеки з боку працівників тощо.

Такий стан справ призводить до зростання рівня соціальної напруги та недовіри працівників до держави, яка нездатна забезпечити безпечні, здорові умови праці, саме тому інститут охорони праці у трудових правовідносин потребує подальшого вдосконалення, оновлення та розвитку.

Окрім того, в Україні існує доволі розгалужена система, що регулюють питання охорони праці. Так, відносини у сфері охорони праці регулюються Кодексом законів про працю України, Законом України «Про охорону праці», іншими законами, підзаконними нормативно-правовими актами. А наявність декількох нормативно-правових актів може призводити до проблем їх застосування на практиці. Варто зауважити, що частина з них є досить

застарілими та не відповідає умовам сучасності. Всі ці фактори сприяють тому, що сьогодні роботодавці зловживають своїм становищем, неналежно забезпечують права працівників, а останні вкрай рідко вдаються до захисту порушених прав.

Ступінь наукової розробки. Питання охорони праці, зокрема проблеми окремих категорій працівників; державного та громадського нагляду; взаємодії учасників трудових відносин щодо охорони праці висвітлюються у роботах П.Д. Пилипенко, Н.Б. Болотіної, В.С. Венедіктова, Г.І. Чанишевої, В.І. Прокопенка, Н.М. Хуторян, М.І. Іншина, К.Ю. Мельника, С.М. Прилипка, О.І. Процевського, В.І. Щербини, П.О. Ізуїти та інших науковців. Окремі погляди та думки науковців стали підставою для актуалізації обраної теми.

Мета і завдання дослідження.

Метою дипломної роботи є визначення особливостей правового регулювання охорони праці України в сучасних умовах.

Для досягнення поставленої мети в дипломній роботі були поставлені наступні завдання дослідження:

1. Визначити поняття та соціально-правове призначення охорони праці.
2. Дослідити розвиток інституту охорони праці в Україні.
3. Встановити зміст права на охорону праці у системі трудових прав працівників.
4. Проаналізувати особливості регулювання охорони праці жінок згідно із національним та міжнародним законодавством.
5. З'ясувати характерні риси охорони праці неповнолітніх осіб у відповідності із національним та міжнародно-правовим регулюванням.
6. Визначити особливості регулювання охорони праці осіб з інвалідністю як особливої категорії працівників.
7. Проаналізувати діяльність органів державного нагляду в системі охорони праці в Україні.

8. Виявити особливості діяльності органів громадського контролю в Україні.

Об'єкт дослідження є суспільні відносини у сфері охорони праці, що виникають при укладені трудового договору.

Предметом дослідження є правове регулювання охорони праці у трудових правовідносинах.

Методи дослідження. Для забезпечення повноти дослідження, об'єктивності і достовірності отриманих наукових результатів реалізовано загальнонаукові методи пізнання, зокрема аналізу і синтезу (впродовж всієї роботи), а також використано низку спеціальних методів, характерних для правових досліджень.

За допомогою діалектичного методу було з'ясовано соціально-правове призначення інституту охорони праці та його поняття (підрозділи 1.1;1.2). Метод історико-правового аналізу був використаний при вивченні генезису охорони праці в Україні за часів незалежності (підрозділ 1.3) Порівняльно-правовий метод використовувався при порівнянні норм вітчизняного законодавства із міжнародно-правовими нормами у галузі охорони праці у другому розділі.

Статистичний метод став підставою для аналізу статистичних даних щодо рівня виробничого травматизму та нещасних випадків на підприємствах (протягом всієї роботи).

Структурно-функціональний метод використовувався при установленні характерних ознак праці окремих категорій працівників: жінок, неповнолітніх осіб та осіб з інвалідністю. (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3.).

Апробація результатів дипломної роботи. Окремі положення і висновки дипломної роботи знайшли відображення у науковій статті: «Щодо особливості поняття охорона праці» (Студентські наукові студії: молодіжний науковий журнал. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2018) та трьох тезах автора, а також доповідях на науково-практичних

конференціях: «Щодо гарантій охорони праці на безпечні умови праці в Україні» (науково-практичних конференція «Могилянські читання 2019 Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» м. Миколаїв, 2019); «МОП: Діяльність щодо удосконалення інституту праці охорони праці» (Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми сучасної освіти: реалії та перспективи» м. Маріуполь, 2019 р.); «Щодо проблеми виробничого травматизму в Україні» (Всеукраїнська студентська науково-практична конференція «Імперативи розвитку права та держави» м. Миколаїв, 2019).

Структура. Структура дипломної роботи визначається її метою та завданнями. Робота складається із вступу, 3 розділів, 8 підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дипломної роботи складають 102 сторінки, з них основного тексту – 90 сторінок. Список використаних джерел складається з 121 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі визначено актуальність теми дипломної роботи, ступінь наукової розробки проблеми дослідження; визначені мета та основні завдання роботи, її об'єкт і предмет, методологічні та теоретичні основи.

Розділ 1 «Правова характеристика охорони праці як одного із ключових інститутів трудового права України» складають три підрозділи. У підрозділі 1.1. *«Поняття та соціально-правове призначення охорони праці»* визначається поняття «охорони праці» як правового, економічного та соціального поняття, з огляду на його законодавче визначення та окремих поглядів науковців. Аналізується показники рівня виробничого травматизму в Україні та їх основні причини. У підрозділі 1.2. *«Розвиток інституту охорони праці в Україні»* було досліджено розвиток інституту охорони праці. Як і кожна галузь він потребує постійного розвитку та вдосконалення з моменту свого зародження й до сьогодні. Одним із найбільш важливих

доробків для України є прийняття у 1992 році Закону України «Про охорону праці», який визначає основні положення щодо реалізації конституційного права громадян на охорону їхнього життя і здоров'я, права на безпечні та здорові умови праці в процесі трудової діяльності. У підрозділі 1.3. *«Зміст права на охорону праці у системі трудових прав працівників»* окрему увагу було зосереджено на змісті права на охорону праці у контексті трудових прав працівників, адже трудові права посідають окреме місце серед системи прав людини. Зважаючи на загальне визначення «прав людини» та, власне, «трудова права людини», з упевненістю можна сказати, що право на охорону праці є складовим елементом трудових прав людини. А зміст поняття «охорони праці» включає у себе права, гарантії та обов'язки учасників трудових правовідносин, які є взаємними. При цьому варто зважати на особливе коло учасників таких відносин: працівник, роботодавець, держава в особі уповноважених органів.

Розділ 2 «Особливості правового регулювання для окремих категорій працівників» вміщує три підрозділи, у яких досліджується охорона праці жінок, неповнолітніх осіб та осіб з інвалідністю. Охорона праці є комплексним інститутом, який об'єднує чимало заходів, що об'єднані однією метою: збереження життя та здоров'я працівника. Поряд із тим вищезазначені категорії працівників підвищеної уваги та додаткового захисту з боку держави. У роботі було проаналізовано норми національного та міжнародного законодавства, які стосуються регулювання охорони праці кожної із категорій працівників: жінок, неповнолітніх осіб та осіб з інвалідністю. Було з'ясовано які особливості існують у сфері охорони праці обраних категорій. Так, у підрозділі 2.1 *«Особливості регулювання охорони праці жінок відповідно до національного та міжнародного законодавства»* встановлено, що для жінок норми з охорони праці мають містити положення, які дозволять жінкам ефективно поєднувати обов'язки, що виникають у зв'язку із трудовими відносинами та материнство. При цьому мають бути усунуті дискримінаційні прояви у трудових правовідносинах. У підрозділі

2.2. «Охорона праці неповнолітніх осіб» провідною є думка про те, що можливість поєднання освіти та праці має бути одним із пріоритетних напрямків держави у сфері охорони праці неповнолітніх, адже освіта, безперечно, є ключовим фактором на шляху молодих осіб до професійного зростання та особистого вдосконалення. У підрозділі 2.3. «Охорона праці осіб з інвалідністю як особливої категорії працівників» встановлено, що особи з інвалідністю, у силу своїх потреб, мають бути забезпечені спеціальними умовами праці, робоче місце має бути обладнане відповідно до фізіологічних особливостей таких працівників. У роботі пропонується думка щодо розвитку громадських організацій у сфері захисту прав осіб з інвалідністю, зокрема й щодо охорони праці.

Розділ 3 «Нагляд та контроль за додержанням законодавства про охорону праці в Україні» складається із двох підрозділів, у яких виокремлено органи державного нагляду, громадського контролю, з'ясовано особливості їх функціонування в Україні, розмежовано поняття «нагляду» та «контролю». У підрозділі 3.1. «Органи державного нагляду в системі охорони праці України» серед іншого окрему увагу приділено закордонному досвіду організації наглядово-контролюючої діяльності. Зроблено акцент на тому, що існуюча система перевірки у сфері охорони праці потребує докорінних змін. Україні слід дослідити досвід розвинених європейських країн з метою впровадження в своє законодавство інновацій, які дозволять максимально уникнути негативних наслідків у процесі виробництва. Лише так держава зможе гарантувати працівникам необхідну безпеку праці. У підрозділі 3.2. «Особливості діяльності органів громадського контролю» окремо було досліджено проблему громадського контролю, визначено органи, яким належить право такої діяльності. Оскільки громадський контроль є різновидом соціального контролю, що здійснюється об'єднаннями громадян та безпосередньо громадянами, він є дієвим способом залучення населення до управління суспільством та державою. Важливим для України на даному етапі є розвиток зазначеного інституту, проведення належного

навчання для інспекторів. Цікавою видається думка про створення громадських об'єднань, діяльність яких була б спрямована на захист прав працівників у сфері охорони праці.

ВИСНОВКИ

У висновках роботи наведено підсумки дослідження, викладено теоретичні узагальнення та запропоновано шляхи розв'язання окремих проблем у досліджуваній сфері.

До найбільш важливих висновків дослідження слід віднести наступні:

1. Охорона праці є комплексним інститутом трудового права основним призначенням якого є забезпечення безпечних, здорових та нешкідливих умов праці (із мінімізацією ризиків для працівників виробничого травматизму чи нещасних випадків), за допомогою законодавчо визначених засобів. Визначення, надане законодавцем, дозволяє говорити про нього у світлі правового, економічного та соціального поняття. Власне інститут охорони праці сприяє реалізації людського трудового потенціалу. За умов нормального його функціонування він забезпечує: стабільне та ефективне функціонування підприємств, що є запорукою постійного економічного розвитку країни; нормальні трудові взаємовідносини між роботодавцями та працівниками. Вказані чинники й складають соціально-правову основу охорону праці. Окремо слід наголосити, що саме якісно інкорпорована нормативно-правова база є запорукою нормального функціонування вказаного інституту. На сьогоднішній день в Україні існує сформована нормативно-правова база у сфері охорони праці, але вона є вкрай розгалуженою та недосконалою, що ускладнює процес регулювання охорони праці. Пропонуємо провести консолідацію Кодексу законів про працю України та Закону України «Про охорону праці», шляхом включення необхідних норм останнього до кодексу із подальшим скасуванням закону.

2. Інститут охорони праці пройшов довгий шлях розвитку та змін, що відповідали умовам соціально-економічного розвитку та виробничим

можливостям, які склалися в той чи інший період. Результатом стала сформована нормативно-правова база у сфері охорони праці, яка на сьогоднішній момент потребує змін та оновлення, з метою відповідності її сучасним умовам виробництва та функціонування підприємств.

3. Право на охорону праці варто розглядати як одну із складових частин трудових прав. Трудові права є одними із основоположних прав людини, що забезпечують особі можливість до самореалізації, шляхом виконання певних трудових функцій. У свою чергу, поняття «право на охорону праці» можна визначити як законодавчо гарантовану можливість для працівників здійснювати трудову самореалізацію у виробничо-безпечних, здорових умовах праці. При цьому варто зважати на взаємні права та обов'язки держави, роботодавців та працівників щодо охорони праці.

4. Для окремих категорій працівників, таких як жінки, неповнолітні особи та особи з інвалідністю запроваджується особливе регулювання охорони праці. Це передбачено як міжнародним, так і національним законодавством. У відповідності із статусом жінок (вагітні жінки, жінки з дітьми тощо) та фізіологічно-психологічними особливостями, їм надаються відповідні пільгові умови. Одним із важливих передумов якісної роботи жінки є створення державою таких умов праці, що дозволять жінкам поєднувати працю та материнство. Важливою соціальною проблемою для держави є створення особливої охорони праці для жінок без шкоди для здоров'я та материнства. Законодавство у сфері охорони праці має враховувати особливості праці жінок та бути спрямованим на запобігання впливу на їх здоров'я шкідливих та небезпечних виробничих факторів, при цьому уникаючи будь-яких проявів дискримінації. Вважаємо за доцільне вміщення норм стосовно охорони праці жінок у єдиний нормативно-правовий акт – Кодекс законів про працю України. З огляду на результати аналізу норм міжнародного та національного законодавства у роботі, слід підсумувати, що в цілому норми українського законодавства забезпечують належний захист прав жінок у сфері охорони праці.

5. У відношенні неповнолітніх осіб, ключовим фактором є створення таких умов, за яких рівень негативного впливу виробничих процесів на дитячий організм є мінімальним, а у неповнолітніх працівників зберігається можливість поєднання роботи та навчання. Окрім того, національне законодавство має розтлумачити поняття «легка робота», з метою полегшення прийняття на роботу дітей віком до 15 років. Тому пропонуємо ввести термін «легка робота» до норм Кодексу законів про працю України стосовно окремих категорій працівників, у тому числі для неповнолітніх.

6. Особи з інвалідністю у силу своїх потреб, мають бути забезпечені спеціальними умовами праці, а робоче місце має бути обладнане відповідно до фізіологічних особливостей таких працівників. Держава має слідкувати за усуненням дискримінаційних проявів, зловживань роботодавців, що уникають такої категорії працівників. Покращити ситуацію, за нашим переконанням, може заохочення роботодавців до прийняття ними на роботу осіб з інвалідністю шляхом надання їм податкових пільг. Також пропонуємо збільшити кількість громадських організацій стосовно захисту прав осіб з інвалідністю, у тому числі щодо охорони праці, які мають розвиватися у кожній області України.

7. Забезпечення дотримання норм у сфері охорони праці забезпечується державним наглядом та громадським контролем. У відповідності до цього, в Україні державний нагляд здійснює окремий перелік державних органів, що закріплено у законодавчих актах, одним із ключових є Держпраці та її посадові особи. З метою покращення результатів діяльності вказаних органів насамперед варто покращити матеріально-технічні забезпечення інспекторів, за прикладом закордонних країн: забезпечення інспекторів сучасними автомобілями, необхідною технікою для виконання посадових обов'язків; співпраця із ЗМІ.

8. Громадський контроль в Україні здійснюють профспілки та їх об'єднання через їх виборні органи і представників або уповноважені найманими працівниками, які можуть безперешкодно перевіряти стан

охорони праці окремих участків підприємств та здійснювати інші належні повноваження. Основною проблемою є те, що на сьогоднішній момент на більшості українських підприємств профспілки, та відповідно їх представники, або відсутні взагалі, або ж функціонують лише формально і про здійснення громадського контролю мова не йде. Окрім того, навіть за умови проведення перевірок, приписи таких осіб мають лише рекомендаційний характер, а тому є вкрай неефективними. Саме тому інститут нагляду та контролю за дотриманням законодавства у сфері охорони праці потребує невідкладних змін, а до того моменту, пропонуємо увагу приділити створенню громадських об'єднань (у формі громадської організації чи громадської спілки), діяльність яких буде направлена на захист прав працівників у сфері охорони праці. Таким чином, вдосконалення інституту охорони праці можливе за умов виконання простих кроків, що були наведені вище. Держава, має зосередити увагу на інституті охорони праці, адже він пов'язаний, не лише із виробничо-економічними показниками країни, а насамперед із людським життям і здоров'ям, що є найбільш важливим для соціальної держави.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

1. «Щодо особливості поняття охорона праці» (Студентські наукові студії: молодіжний науковий журнал. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2018).
2. «Щодо гарантій охорони праці на безпечні умови праці в Україні» (науково-практичних конференція «Могилянські читання 2019 Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» м. Миколаїв, 2019).
3. «МОП: Діяльність щодо удосконалення інституту праці охорони праці» (Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми сучасної освіти: реалії та перспективи» м. Маріуполь, 2019).

4. «Щодо проблеми виробничого травматизму в Україні» (Всеукраїнська студентська науково-практична конференція «Імперативи розвитку права та держави» м. Миколаїв, 2019).

АНОТАЦІЇ

Дівущак А.Ю. Правове регулювання охорони праці у трудових правовідносинах. – Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр» за спеціальністю 081 «Право» – Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв, 2019.

Дипломну роботу присвячено дослідженню правового регулювання охорони праці у трудових правовідносинах. У роботі визначено поняття «охорони праці» з огляду на його економічний, правовий та соціальний аспект. Досліджено статистичні показники у сфері охорони праці щодо виробничого травматизму, їх основні причини та наслідки. З'ясовано особливості регулювання охорони праці для окремих категорій працівників: жінок, неповнолітніх осіб та осіб з інвалідністю відповідно до міжнародного та національного законодавства. Окрему увагу було присвячено органам державного нагляду та громадського контролю за додержанням законодавства у сфері охорони праці, виокремлено їх особливості та встановлено недоліки, які необхідно усунути з метою подальшого ефективного функціонування вказаних органів.

Ключові слова: охорона праці, трудові правовідносини, виробничий травматизм, державний нагляд; громадський контроль; окремі категорії працівників.

Divushchak A.Y. Legal regulation of labor protection in labor relations.
- Work for the degree of Master's degree in specialty 081 "Law" - Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv, 2019.

The master's thesis is devoted to the study of legal regulation of labor protection in labor relations. The paper defines the concept of "occupational

safety" in view of its economic, legal and social aspects. The statistical indicators in the field of occupational safety in the field of occupational injuries, their main causes and consequences are investigated. The peculiarities of labor protection regulation for certain categories of workers: women, minors and persons with disabilities in accordance with international and national legislation. Special attention was paid to the bodies of state supervision and public control over the observance of the legislation in the field of labor protection, their peculiarities were highlighted and deficiencies were identified, which needed for the further effective functioning of the mentioned bodies.

Keywords: labor protection, labor relations, industrial traumatism, state supervision; public control; individual categories of employees.